

Святослав ЧОКАЛЮК

Метою даної статті є розкриття принципів, за якими встановлюються межі юрисдикційних прав Помісних Церков, оцінку незаконного підпорядкування Київської митрополії Московою та безпідставності претензій Російської Церкви щодо території України та Української Православної Церкви Київського Патріархату.

Ключові слова: територія, юрисдикція, митрополія, Церква-Мати, патріарх Діонісій, Томос, автокефалія, гетьман Іван Самойлович, Константинопольський патріарх Варфоломій, президент Порошенко.

Sviatoslav CHOKALIUK

CHURCH TERRITORY AND JURISDICTION ISSUES

The purpose of this article is to outline the principles for establishing the limits of jurisdictional rights of Local (National) churches, to assess unlawful submission of Kyiv Metropolis by Moscow and unfounded claims of the Russian Church on the territory of Ukraine and the Ukrainian Orthodox Church of Kyiv Patriarchate.

ЦЕРКОВНА ТЕРИТОРІЯ ТА ПИТАННЯ ЮРИСДИКЦІЇ

На перший погляд, жодних проблем у цьому питанні немає. Ми бачимо, як Помісні Церкви, кожна в межах своєї держави, звершують свою Божественну місію. Проте це лише на перший погляд. За зовнішнім порядком часто невидимо, а часом і публічно ведуться жорстокі інформаційні війни між окремими Церквами за юрисдикційну територію, місце у диптиху тощо. Саме тому і необхідно визначити, кому належать ці права, якими є канонічні засади закріплення за певною Помісною Церквою відповідної території, в межах якої вона буде сама формувати відповідно до юрисдикційних прав свою ієрархічну структуру, священнодіяти та навчати. І найбільш гостро це питання постає в умовах, коли внаслідок геополітичних процесів виникають нові незалежні держави та постає питання визнання статусу Церкви на території цих держав.

Кожна Помісна Церква з моменту свого виникнення мала свою незмінну територію, в межах якої звершувала своє служіння. Визначення цих меж у давнину не спричиняло жодних проблем. Кожна Церква звершувала свою юрисдикцію в межах державних адміністратив-

них кордонів. І саме такий порядок ми бачимо з часу проповіді святих апостолів, який закріплюється у правилах. У 34 правилі святих апостолів читаємо: «Єпископам усякого народу слід знати першого в них і визнавати його як главу, і нічого, що перевищує їхню владу, не чинити без погодження з ним».

Keywords: *territory, jurisdiction, Metropolis, Mother Church, Patriarch Dionysius, Tomos, autocephaly, Hetman Ivan Samoilovych, Ecumenical Patriarch Bartholomew, president Poroshenko.*

Цей порядок, узаконений 34 правилом святих апостолів, був запроваджений самими апостолами, коли вони, проповідуючи у містах і селах, засновували Помісні Церкви. Цей устрій Церков також можна назвати природним устроєм. Тому що ним забезпечується якісна та кількісна єдність Церкви. Тут мається на увазі єдність як внутрішня, так і зовнішня. У самому 34 правилі це визначено так: «Але і перший нічого нехай не робить без погодження з усіма, бо так виявиться єднотлумність, і прославиться Бог через Господа у Святому Духові, Отець, і Син, і Святий Дух».

Отже, єдність забезпечується спілкуванням єпископів між собою, через яке єднотлумно перебувають у єдності з Господом. Порядок забезпечується тим, що це спілкування відбувається через першого єпископа, який визнається главою тієї Церкви. Але чи це главенство одного над іншими не порушує рівності єпископів та самої єдності Церкви? Чи не є воно елементом якоїсь тиранії? Насправді жодних порушень немає. Навпаки, ця першість має природну необхідність та походження.

Апостоли, проповідуючи Євангеліє всім народам, найперше приходили до великих міст тих областей. Такими містами були Антіохія, Коринф, Солунь, Єфес, Рим та ін. Проповідуючи в цих містах, вони засновували перші християнські громади. Але чи правильним був саме такий порядок дії? Так. Єпископ Никодим Мілаш у тлумаченні на 34 правило святих апостолів пише: «Ісусу Христу було угоднo народитися в зо-всім невеличкому містечку юдейської землі, щоб цим показати Своє смирення, яким і люди повинні пишатися. Але завершити й увінчати свою справу Йому було вгоднo в головному місті Юдеї. Тому можемо сказати, що християнство з Єрусалима було пересаджене в головне місто Сходу – Антіохію, а вже звідти апостоли, а особливо апостол Павло, переносять його в усі інші основні міста, насамперед у провінції Малої Азії, потім у Македонію та Грецію і, нарешті, до Рима» [3, с. 145–146]. Чому для цього найкраще підходило велике місто? Тому що в ньому це вчення одразу могла почути велика кількість людей,

а значить і результати цієї проповіді були більші. Так само й апостоли засновували першу християнську громаду в головному місті того народу, а вже ці перші християни проповідували це вчення по всій тій землі, засновуючи нові громади у менших містах і селах. Саме через це церкви цих головних міст і визнавалися центром єднання та могли вимагати визнання від церков менших міст.

На якій підставі вони вимагали цього визнання першості щодо інших церков тієї країни? Перш за все на тій, що самі ці церкви були засновані Церквою великого міста. Також вона користувалася авторитетом Церкви як такої, що була заснована самими апостолами, прийняла від них та зберігала чистоту євангельського вчення. Також ці перші, засновані апостолами громади були великими, краще організованими, а їхні єпископи славилися своїми знаннями та благочестям. Саме через це їхнє церковне значення і визнавалося церквами менших міст, які добровільно прагнули цього єднання. Іншими словами, це були стосунки Церкви-Матері та Церкви-дочки і мали характер природної першості однієї Церкви над іншою.

Авторитет Церкви головного міста природно переходив і на єпископа цієї Церкви, а оскільки, за загальним правилом, єпископи є представниками своїх Церков і самі Церкви тільки через них і діють, то ми бачимо, що вже на самому початку християнства єпископам головних міст належало право керувати всіма справами у провінціях, що могли вирішуватися тільки спільно кількома єпископами, тому щодо них і потрібно було видавати спільні приписи, обов'язкові для всіх. Для цього, як підтверджується правилами святих апостолів, для вирішення таких справ і наказується збирати двічі на рік єпископські Собори тих областей: «Двічі на рік нехай буває Собор єпископів, і нехай міркують вони один з одним про догмати благочестя та вирішують церковні негаразди, якщо трапляться» (пр. Ап. 37).

Отже, порядок заснування Помісних Церков і стає визначальним принципом щодо формування адміністративного устрою Церков. Цим же принципом визначається і порядок підпорядкування всередині Церкви: зберігаючи непорушність прав кожного, всі визнають переваги першого серед них – і таким чином забезпечується єдність внутрішня та зовнішня. І такий порядок підпорядкування єпископів кожного народу першому із них та визнання його за главу (слід знати першого в них і визнавати його як главу – εἰδέναι χορὴ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν) [4, с. 144] не викликав жодного заперечення. Отож,

усіма визнавалося за таке, що має Божественне встановлення. І донині цього принципу дотримуються в усіх Помісних Церквах.

Проте необхідно згадати, що юрисдикційна територія згаданих Церков завжди збігалася з адміністративними кордонами областей Римської імперії. Ці території (області), на яких до часу входження до складу імперії проживав певний народ, зберегли свою історичну назву та кордони. І саме про них йде мова у 34 правилі святих апостолів. Пізніше, після завершення імператором Костянтином державної адміністративної реформи, така система встановлення церковної юрисдикції отримала своє узаконення. І якщо держава змінювала адміністративні кордони області, то Церква змінювала юрисдикційні межі відповідно до цих кордонів. У 38 правилі Трульського Собору читаємо: «Отцями нашими встановлене, і ми зберігаємо правило, яке говорить так: якщо царською владою збудоване нове або колись буде побудоване місто, то адміністративним та земельним розподілом нехай відповідає і розподіл церковних справ». Це правило по суті є висновком, яким завершується 17 правило Собору Халкидонського, в якому цей принцип детально розкритий. Ця норма мала силу ще з апостольських часів, і в наступні віки Церква дотримувалася цієї норми, вважаючи її доцільною. А єпископ Никодим Мілаш говорить, що і кордони древніх патріархів також установлені саме за цим принципом: «Наслідуючи цій основній нормі, отці Першого Вселенського Собору й визначили кордони патріархів: Римського, Александрійського, Антіохійського» [5, с. 471].

Отже, Церква, формуючи свої адміністративні структури та їхні межі, завжди визначалася і з адміністративними державними кордонами. Але чи правильний такий підхід Церкви? Адже Христос сказав: «Царство Моє не від світу цього» (Ін. 18: 36). Проте на запитання апостолів, як ставитися до державної влади, Господь говорить: «Віддавай кесареві кесаре, а Богові Боже» (Мф. 22: 21), вказуючи цим на державну владу як Божественне встановлення. І коли Сам Спаситель постав на судовому процесі перед римським проконсулом Пілатом, який, вимагаючи від Нього відповіді, говорить: «Хіба не знаєш, що я маю владу розіп'ясти Тебе?» (Ін. 19: 10), то, відповідаючи, вказує, звідки у Пілата ця влада: «Ти не мав би наді Мною ніякої влади, якби тобі не було дано звище» (Ін. 19: 11). З чого можемо зробити висновок, що шанування Бога і виконання громадянських обов'язків перед державою не суперечать одне одному.

Апостоли, розкриваючи вчення Спасителя, також наголошують на необхідності дотримуватися державних законів та шану-

вати державну владу, незважаючи на те, якою вона є з погляду громадянина – правовірною чи поганською. Так, апостол Петро говорить: «Бога бійтеся, царя поважайте» (1 Петр. 2: 17). У той час царем боговибраного народу був Ірод. Що він зробив? «Підняв руки на декого з Церкви, щоб заподіяти їм зло, і мечем убив Якова, брата Іоанового. А побачивши, що це подобається іудеям, після того взяв і Петра... і, схопивши його, посадив у темницю» (Діян. 12: 1–4). Після свого чудесного звільнення з темниці хіба змінив свої погляди апостол Петро? Ні. Римська імперія також засуджує апостола Петра до розп'яття, і він, знаючи про те, що на нього чекає, не закликає повстати проти держави, незважаючи на те, яку роль держава відіграла у його житті.

Апостол Павло також проголошує той же принцип ставлення до державної влади, незважаючи на те, якою та влада була щодо нього. У Посланні до римлян він пише: «Усяка душа нехай підкоряється вищій владі, бо немає влади не від Бога; існуючі ж власті поставлені Богом. Тому той, хто противиться владі, противиться Божому повелінню» (Рим. 12: 1–2). Цим апостол вказує на те, що держава також є промисливим знаряддям Божим та відіграє позитивну роль в історії людства, в досягненні ним Царства Божого. І ця роль держави як природної сили є позитивною не тільки для християн, але й язичників [6, с. 67].

Підкреслюючи вчення апостолів про Божественне встановлення держави, через яку Господь оберігає Своє творіння від безладу, святий Ісидор Пелусіот говорить про державу як справу премудрості Божої, щоб світ не впав у хаос. Іншими словами, щоб світ не закінчився хаосом, порядок – безладом, мир – розбратом. А святий Григорій Богослов говорить: «Будемо коритися Богу і один одному, і земним володарям. Богу – завжди... начальникам – заради порядку» [7, с. 193].

Зважаючи на сказане вище про взаємини Церкви і держави, необхідно вказати й на те, що святі отці, розкриваючи вчення про державу та значення її як знаряддя промислу Божого, говорять, що саме держава буде тим чинником, який буде утримувати прихід антихриста. Святий Іоан Золотоустий, пояснюючи слова апостола Павла – «той, що здержує тепер» (2 Фес. 2: 7), говорить: «Одні вважають, що це слід розуміти як благодать Святого Духа, а інші – Римську державу. З цим останнім я більше погоджуюся» [8, с. 401]. Таким чином держава не є випадковим продуктом розвитку людських спільнот, а має Божественне встановлення і є знаряддям Його промисливості. Тому і Церква, звершуючи спасительну місію тут, на землі, може і повинна користувати-

ся цим зручним інструментом, установлюючи свої юрисдикційні межі відповідно до адміністративних кордонів держави. Тому що так зручно і правильно, так забезпечується порядок щодо зовнішнього та внутрішнього устрою Церкви.

Проте цей принцип встановлення юрисдикції з огляду на певні обставини може змінюватися. Мова йде про обставини, коли внаслідок місіонерської діяльності Церкви за межами кордонів Римської імперії виникають нові автокефальні Церкви. Саме в таких випадках і спалахують суперечки між окремими Помісними Церквами про те, кому належить юрисдикція на таких територіях. Показовою є суперечка Церков Римської та Константинопольської про юрисдикцію над Балканськими Церквами чи претензії, які були висунуті вже Константинопольською про одноосібну юрисдикцію щодо всіх православних, які проживають за межами своїх Церков. І кожна зі сторін таких суперечок завжди апелювала до тих чи інших правил, захищаючи свою правоту. То чи є якісь незмінні принципи, якими у таких суперечках потрібно керуватися, щоб визначитися, кому належать юрисдикційні права щодо тієї чи іншої Церкви, а значить, хто може визнавати за нею статус автокефальної чи автономної?

Принципи, якими визначаються юрисдикційні права на території, що знаходяться за межами древніх патріархатів, також впливають із поняття «Церква-Мати». Але на якій підставі, як можна визначити, що одна Помісна Церква є Церквою-Матір'ю іншій? Чи не виникає тут можливість для безпідставних спекуляцій, апелюючи до якихось безпідставних прав чи історичних або канонічних переваг? Ні. Це питання також має чітке визначення та канонічну регламентацію. І тут є декілька важливих моментів, на які правила Церкви звертають нашу увагу.

Визначальним є питання, хто навернув той чи інший народ до православної віри. У правилах Карфагенського Собору читаємо: «Повним Собором визначено, щоб Церкви, що знаходяться в якійнебудь землі, які раніше за видання законів про донатистів зробилися кафоличними, належали до тих престолів, єпископами яких переконані були приєднатися до кафоличної єдності» (пр. 117). У цьому правилі мова йде про донатистів, які через крайність поглядів щодо прийняття мучеництва відійшли від спілкування із Православною Церквою. Православні єпископи доклали чимало зусиль для повернення їх в лоно Церкви. Серед них був і блаженний Августин [9, с. 276–277]. Тому отці Карфагенської Церкви визначили, що в таких землях юрисдикція повинна належати тому єпископу, який на-

вернув розкольників до православної віри. Ця норма однаково стосується і тих народів, які були приведені до віри у Христа із поганства. Саме тому і Руська Церква (Київська митрополія), прийнявши євангельське благовістя від Константинопольської Церкви, визнавала її як Церкву-Матір [10, с. 203].

Отже, якщо якась Церква просвітила той чи інший народ світлом учення Христового, то саме тій Церкві і належить право юрисдикції щодо території, на якій той народ проживає. Саме тому Константинопольська Церква мала юрисдикційні права щодо Болгарської, Сербської, Румунської Церков. І саме на цій підставі визнавала автокефальний статус цих Церков.

Тому перебування Руської Церкви в юрисдикції Церкви Константинопольської ні в кого не викликало заперечень, оскільки своє хрещення отримала від неї. До того ж, прийняти хрещення від Константинопольської Церкви було вільним вибором Русі. Хреститель Русі Володимир був досить обізнаним у питаннях віри і тих відмінностях, які вже існували між християнами Заходу та Сходу. Тому і говорить місіонерам з Риму: «Отці наші не прийняли цього вчення» [11, с. 227]. А ця обставина є додатковим чинником на користь юрисдикційних прав Константинополя щодо Руської Церкви. Про це у правилах Карфагенського Собору читаємо: «Про те, як єпископи православні й ті, що навернулися від сторони Донатової, розділять між собою єпархії... нехай перейде до того, якого обере народ» (пр. 118). І якщо до офіційного хрещення Русі Римська Церква могла висувати деякі претензії щодо можливої юрисдикції, оскільки їхні місіонери були на наших землях, то самої Москви і тим більше Московської Церкви в ті часи ще не існувало.

Пізніше, коли Руська держава увійшла до складу Польського королівства, уряд ніколи не піддавав сумнівам того факту, що Українська Церква перебуває в юрисдикції Церкви Константинопольської, хоча й не залишав намірів щодо її перепідпорядкування Риму, а особливо після Фераро-Флорентійського Собору. І пізніше, коли до України в 1620 р. прибуває Єрусалимський патріарх Феофан, уряд Польщі вбачає в цьому «руку Царгорода» [12, с. 32]. І відновлення ієрархії Української Церкви, попри складні політичні обставини, відбувається саме за участі східних патріархів. Москва, яка не мала на це жодного права, участі в цьому процесі не бере. То звідки беруться сучасні претензії Москви про те, що саме там ми повинні шукати джерело благодаті, а канонічність Української Церкви можлива лише за умови її перебування у складі Російської?

А зараз наведемо невеликий історичний дискурс. Усе починається в XVI ст. Серед держав, заснованих нащадками Чингісхана, Москва займає панівне становище. Для розширення держави на захід потрібна нова ідеологія, яка опиралася б на християнські цінності та могла поєднати Москву з давніми імперіями. Київ для цього підходив якнайкраще. Після того, коли в 1589 р. Константинопольський патріарх Єремія «погодився проти своєї волі, поступаючись наполегливій вимозі царя» [13, с. 297], поставити в Москві патріарха, це стає новим поштовхом для московитів зазіхати на чужу культуру і територію. Чекають тільки зручної нагоди. І така нагода з'являється уже в середині XVI ст.

Україна з кінця XV та в XVI столітті опиняється в центрі релігійного та політичного протистояння. Відчутного удару православним було завдано Берестейською унією. І, попри відновлення православної ієрархії в 1620 р., стан Православної Церкви та Української держави був дуже складним. Козацька старшина намагається знайти зовнішніх союзників. Але через внутрішні інтриги серед старшини немає єдності. В оточенні Богдана Хмельницького багато «московфілів», які схилили його до відповідної угоди. Хоча з історичних джерел бачимо, що такі настрої в певних колах українського люду були вже в часи Берестейської унії [14, с. 79–83].

З підписанням угоди між Юрієм Хмельницьким та Московським царем ситуація змінюється. Права та повноваження гетьмана і Війська Запорозького обмежують, а Київському митрополиту наказується бути в підпорядкуванні патріарха Московського. Саме з цього часу московські патріархи стали титулуватися «патріархами всея Великія, і Малия, і Белия Русі». Проте це було порушенням з боку Московського царя та патріарха, оскільки в Переяславських угодах про підпорядкування Київської митрополії Москві не йшлося. Мова про таке пере- підпорядкування могла йти тільки з патріархом Вселенським. Тому українське духовенство вимоги Москви не виконувало та російських єпископів не приймало. Через те пізніше гетьман Самойлович разом із єпископами, прихильними до Москви, в 1685 р. усуває Київського митрополита і на його місце ставить Гедеона Четвертинського, який і отримує посвяту з рук Московського патріарха. Сам же гетьман Іван Самойлович за таку послугу від царя отримав у подарунок жалувану грамоту і при ній золотого ланцюга та два діамантові клейноди. Але, як бачимо, царська милість не постійна. Як тільки потреба в ньому відпала, його звинуватили у невдачах Турецької кампанії і того

ж 1686 р. разом із сином заарештували, а все майно конфіскували. А через рік, перебуваючи в засланні у Тобольську, Іван Самойлович помирає [15, с. 30].

Після фактичного підпорядкування Київської митрополії Москві приступають до юридичного закріплення вказаних дій. Московський цар Олексій Михайлович звертається до Вселенського патріарха Діонісія з проханням про самостійне обрання Київського митрополита київським людом та його хіротонією в Москві. Паралельно через послів цар звертається до уряду Османської імперії, щоб він сприяв вирішенню цього питання. Те й інше прохання царя супроводжували подарунки золотом та соболями [16, с. 29]. Результатом таких дій стає грамота патріарха Діонісія, якою дозволяється гетьману з духовенством самостійно митрополита обирати і звершувати його хіротонію в Москві. Таке рішення було одноосібним і не підтверджувалося жодним соборним рішенням, а в самому Константинополі було визнане неправомірним, через що Діонісія скоро позбавили патріаршества.

Проте виникають запитання: чим були зумовлені такі дії патріарха Діонісія? Невже тільки подарунки від Московського царя підштовхнули його до такого рішення? Насправді були й інші обставини, що спонукали його до цього. Перш за все потрібно сказати, що сама Київська митрополія вже знаходилася на території, що фактично увійшла до складу Московського царства і його вплив на українське духовенство був надзвичайно великим. Щодо поставлення Київського митрополита, то через непрості стосунки між Москвою та Османською державою це фізично було дуже складно. Немаловажним у цьому питанні був тиск на патріарха уряду Османської держави, яка мала намір допомогою у вирішенні цього питання покращити свої стосунки з Москвою. Проте назвати це повною передачею митрополії Московській Церкві ми також не можемо. Адже в актах йдеться про те, що і надалі обрання кандидата на митрополичу кафедру повинно відбуватися за «звичаями того міста (Києва) єпископами, архімандритами, ігуменами, ієромонахами, ченцями і прочими начальними і начальниками повелінням великого гетьмана» [17, с. 341]. Варто зауважити, що у грамоті патріарх Діонісій висунув ще одну умову, щоб за службою Божою найперше Київські митрополити поминали патріарха Вселенського Царгородського (заради давнього привілею Вселенського престолу), а другим – патріарха Московського (ради хіротонії, яку приймає від Московського) (там

само). З чого випливає висновок, що навіть у такій складній ситуації право юрисдикції на свою територію не передається, передається лише на певний час право рукопокладати Київського митрополита, і то лише за умови, коли митрополитом обирають особу, яка не перебуває в єпископському сані. І це попри те, що Україна практично в той час уже втратила свою державну самостійність. Згодом Росія позбавляє українців і церковної самостійності, коли за наступників єпископа Гедеона Святополк-Четвертинського Київська кафедра втрачає статус митрополичої і стає рядовою єпархією.

Про те, що ця дія була вчинена всупереч канонам Церкви, свідчить сам патріарх Діонісій. У грамоті від 1688 р. серед причин свого позбавлення патріаршого престолу згадує, що однією з них була справа передачі Київської митрополії [18, с. 341]. Щодо канонів, то 29 та 30 правила святих апостолів забороняють поставляти єпископа за гроші чи з використанням для досягнення цього світської влади, оскільки і перше, і друге є симонією. Проте з історії передачі Київської митрополії Москві бачимо, що там були залучені кошти, була залучена для вирішення цього питання влада – Москви та Османської держави. Однак попри неканонічність такої дії Київська митрополія втрачає свою самостійність та кількасот років перебуватиме у складі Російської Церкви. І тільки у 20-х роках ХХ ст. у декреті Константинопольського патріарха про визнання автокефалії Православної Церкви в Польщі повертаються до питання передачі митрополії, визнаючи цю дію такою, що суперечить канонічним постановам.

У самому «Томосі» про визнання автокефалії Православної Церкви в Польщі сказано так: «Свята Православна Церква в Богом хоронимій Польській державі, що наділена автономним церковним устроєм та управлінням... просила Наш Святійший Апостольський і Вселенський Патріарший Престол поблагословити й утвердити її автокефальний устрій...

З любов'ю розглянувши це прохання, приймаючи до уваги приписи святих канонів, які установлюють, що "устрій церковних справ повинен відповідати політичним і громадським формам" (канон 17 IV Вселенського Собору, а також VI Вселенського Собору правило 38), а також апофегму Фотія які звучать:

"Прийняти, що права, які торкаються церковних справ, а особливо справ парафій, повинні відповідати політичним і адміністративним перемінам" – а з другого боку, корячись перед вимогами канонічного обов'язку, що накладає на наш Святійший Вселенський Престол піклування про Православні Церкви, які

знаходяться в потребі; розглядаючи рівно ж факт, з яким згідна й історія (бо ж написано, що перше відділення від Нашого Престолу Київської Митрополії й залежних від неї Православних Митрополій Литви та Польщі, а рівно ж прилучення їх до Святої Московської Церкви наступило не за приписами канонічних правил, а також не дотримано всього того, що було встановлено відносно повної церковної автономії Київського митрополита, який носив титул Екзарха Вселенського Престолу)... вважали обов'язком вислухати прохання, з яким звернулася до Нас Свята Православна Церква в Польщі, й дати Наше благословення й затвердити її автокефальний і незалежний устрій.

У зв'язку з цим, ухвалюючи спільно з волі Духа Святого, Ми постановляємо: визнаємо автокефальний устрій Православної Церкви в Польщі й даємо Своє благословення на те, щоб Вона віднині управлялась, як духовна Сестра, рішала свої справи незалежно й автокефально» (збережена стилістика цитованого документа) [19, с. 610–612].

Отже, цим «Томосом» Константинопольська патріархія не визнає законною передачу прав Московській Церкві на Київську митрополію та порушення нею навіть тих приписів, що зберігали права Київських митрополитів. У питанні визнання автокефалії Православної Церкви в Польщі вказується на важливий момент: самостійна держава. Тільки за таких обставин до уваги можна брати думку зацікавлених сторін. Тому визначення 17 правила Собору Халкидонського та 38 правила Трульського Собору про розподіл церковних областей: «адміністративним та земельним розподілам нехай відповідає і розподіл церковних справ» – є правильним. Але залежно від того, яким є статус цих областей – це якийсь адміністративний округ у складі держави чи самостійна держава – і визначає статус тієї Церкви: буде вона автокефальною, автономною чи рядовою єпархією у складі якоїсь Помісної Церкви.

Оцінюючи «Томос» Константинопольського патріарха Григорія, можна сказати, що все було зроблено відповідно до канонічних приписів Православної Церкви. Але, попри позитивні наслідки такого кроку, не всі його сприйняли схвально. Етнічні росіяни в Польщі виступили проти, вимагаючи подальшого підпорядкування Церкві Російській. Деякі ж українські громади, виступаючи проти, вимагали набуття автокефалії шляхом «соборноправності». Як бачимо, проти цього акту виступив і митрополит Василь Липківський разом із Всеукраїнською Православною Церковною Радою, назвавши «Томос» «нікчемним».

Очевидно, таким чином хотіли привернути увагу Церкви Вселенської до себе та визнання цієї частини Української Церкви. Чи було це можливим? За тих обставин – ні. І на це є щонайменше дві причини: небажання державної влади та висвячення Київського митрополита пресвітерами.

На жаль, нині, коли ми вже більш як чверть століття живемо в незалежній державі, маємо свою самостійну Церкву, не можемо добитись від Константинопольської Церкви-Матері того ставлення, яке вона повинна би була проявити до своєї дочки – Української Церкви. Адже для визнання нашої Церкви склалися всі необхідні для цього умови. Починаючи з першого Президента України Л. Кравчука та його наступників, неодноразово зверталися до Вселенського патріарха з проханням визнати автокефалію нашої Церкви. Президент П. Порошенко 10 березня 2016 р., під час офіційного візиту до Турецької Республіки, зустрівся з Архієпископом Константинополя – Нового Риму та Вселенським патріархом Варфоломієм. За результатом зустрічі під час брифінгу для преси Президент сказав: «Безумовно, ми говорили про майбутнє України, про мир, про єдину Помісну Православну Церкву, якої прагне і чекає український народ» [20]. Отже, глава держави відкрито заявив про те, що офіційно просив про визнання Української Церкви. У свою чергу, і Вселенський патріарх Варфоломій, наголошуючи на важливості цієї зустрічі визнав, що Константинопольська Церква є Церквою-Матір'ю Української Церкви, а значить, має канонічне право визнавати статус нашої Церкви.

Ще однією підставою для такого кроку є звернення законодавчої влади України з проханням про визнання автокефалії Української Церкви. У постанові №1422-VIII, від 16.06.2016 депутати Верховної Ради України звертаються до Вселенського патріарха з такими словами: «Церква-Мати має не тільки право, а й обов'язок підтримувати в межах усталеної православної традиції будь-яку конструктивну і перспективну пропозицію, яка якнайшвидше ліквідує небезпечні поділи в церковному тілі, "щоб зло не стало більшим" для Святої Церкви в Україні і Православної Церкви загалом». А завершують своє звернення такими словами: «заради блага Православної Церкви в Україні та цілісності українського народу видати "Томос" про автокефалію Православної Церкви в Україні, на основі якого вона зможе посісти належне місце в родині Помісних Православних Церков.

Вболіваючи за долю Першого Престолу в православному світі та нашої давньої Київської Церкви, щиро сподіваємося,

що завдяки участі Вашої Всесвятості у врегулюванні церковної кризи та становленні єдиної Помісної Церкви в Україні у майбутньому між Києвом та Константинополем складуться унікальні стосунки, що дозволять подолати чимало негативних тенденцій у житті сучасного православ'я» [21, с. 1753].

Окрім звернення державних органів влади, до Його Всесвятості Вселенського патріарха звернулися мільйони православних українців. У своїх зверненнях висловили сподівання на участь Константинопольського патріарха у створенні єдиної Помісної Православної Церкви в Україні. З таким же проханням звернулися православні українці діаспори та офіційно Світовий конгрес українців. Але як в кінці XVII ст., так і нині питання автокефалії нашої Церкви може залишатися предметом політичних загравань між Константинопольською та Російською Церквами, між Москвою та Стамбулом.

Джерела

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту: в українському перекладі з паралельними місцями / переклад Патріарха Філарета (Денисенка). – К. : Видавничий відділ УПЦ КП, 2004. – 1416 с.
2. Иоанн Златоуст, свт. Собр. Поучений. – М. : Паломник, 1993. – 643 с.
3. Книга Правил Святых Апостолів, Вселенських і Помісних Соборів, і Святых Отців. – К., 2008. – 368 с.
4. Мартирологія Українських Церков. – Торонто : Вид. Смолоскип, 1997. – 1208 с.

Література

5. Булгаков С., прот. Православие. Очерки учения Православной Церкви. – К. : Лыбидь, 1991. – 234 с.
6. Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви : в 4 т. / К. : Видавничий відділ УПЦ КП, 1998. – Т. II. – 398 с.
7. Николаевский П., свящ. Учреждение патриаршества в России. – СПб. Тип. Г. Елеонского, 1880. – 235 с.
8. Мілаш Никодим, єп. Правила Православної Церкви з тлумаченням : у 2 т. – К. : Видавниче управління УПЦ КП, 2015. – Т. 1. – 816 с.; Т. 2. – 986 с.
9. Преловська І. Історія Української Церкви 1686–2000 : навч. посіб. – К., 2010. – 446 с.
10. Сидор І., дяк. Причини та витоки постанови Московського Патріархату 1589 року. – К. : Видавниче управління УПЦ КП, 2015. – 410 с.
11. Цыпин В., прот. Церковное право. – М. : Изд. МФТИ, 1994. – 440 с.

Інтернет-ресурси

12. Президент: Ми вдячні Вселенському Патріарху за постійну підтримку України. [Електронний ресурс] / Президент України Петро Порошенко // Офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/prezident-mi-vdyachni-vselenskomu-patriarhu-za-postijnju-pidt-36837> (дата звернення 20.03.2017 р.). – Назва з екрана.
13. Про Звернення Верховної Ради України до Його Всесвятості Варфоломія, Архієпископа Константинополя і Нового Риму, Вселенського Патріарха щодо надання автокефалії Православній Церкві в Україні : постанова Верховної Ради України від 16 червня 2016 р. 1422-VIII [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1422-19> (дата звернення 20.03.2017 р.). – Назва з екрана.